

Német és szerb kötettel gyarapodott a nemzetiségi néprajzi sorozat

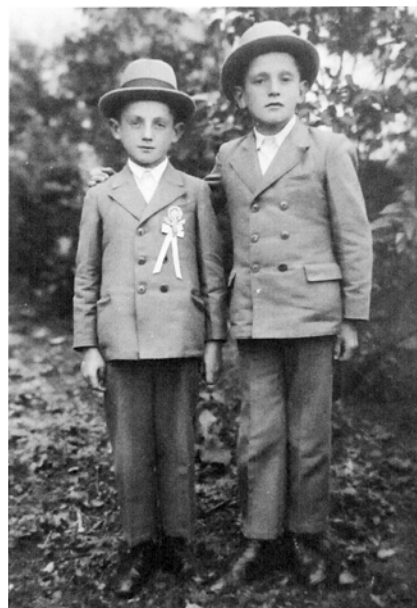
A Magyar Néprajzi Társaság 1975-től jelenteti meg „A magyarországi nemzetiségek néprajza” kiadványsorozatot. Az Európában egyedülálló könyvfolyam darabjai döntően a hazai nemzetiségeink nyelvén, kisebb részben két nyelven vagy magyarul jelennek meg, az egyes köteteket nemzetiségi szakemberek szerkesztik. A legnagyobb múltra a német és a szlovák alsorozat tekinthet vissza. Az alábbiakban a két közelmúltban közzétett kötetet mutatjuk be.

A *Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen / A magyarországi németek néprajza* alsorozat 35. kötetét a hagyományoknak megfelelően prof. em. dr. Manherz Károly szerkesztette. Társkiadóként a Magyar Néprajzi Társasághoz az ELTE BTK Germanisztikai Intézete csatlakozott. A kötet négy nagy ívű tanulmányt tartalmaz. Közülük három a tárgyi és szellemi néprajz területét képviseli, egy pedig történelmi témájú.

Holczinger Szandra a bakonyszücsi németek nyelvjárásában született népdalokat és gyermekjátékokat vizsgálta. A kiterjedt kutatás eredményeit terjedelmes tanulmányban tárja elénk, egyfelől a népdalokra, másfelől a gyermekjátékokra összpontosítva. Kiemelve azok tisztaságát, egyszerű és sokoldalú művészi kifejezőerejét az emberi élet és társadalom megjelenítésére vonatkozóan. A népdalok és népi szövegek az egész közösség érzéseit, szenvedélyeit, magatartását, gondolatait és értékítéletét juttatják kifejezésre. A magyarországi német népköltészetben az egyén és a közösség szétválaszthatatlan. Külön értéke a leírásnak, hogy a felgyűjtött szövegeket szücsi nyelvjárásban közli.

Helga Blandl a lánycsóki németek népviseletével és népi kultúrájával foglalkozott. A dolgozat a község hétköznapi és ünnepi viseletét mutatja be a nők, a férfiak és a gyermekek körében, a ruhadarabok nyelvjárási elnevezéseit is közreadva. A tanulmány kitér az egyházi alkalmak – elsőáldozás, bérmelekedés, esküvő – népviseletre gyakorolt hatására, a viseleti darabok tárolására, ápolására is. A népi kultúra elemeit taglaló második rész az ünnepnapoktól a mezőgazdasági hagyományokon és az emberélet fontos eseményein át (esküvő, gyermekek születése) eljut a vallásosság megnyilvánulásáig (imádságok, énekek). Szó esik a babonákról, népi hiedelmekről, szólásokról, altatódalokról, gyermekjátékokról és gúnyolóról. A gyűjtött szövegek Hochdeutschban/irodalmi német nyelven és Mundartban/dialektusban egyaránt olvashatók. A népi kultúráról szóló áttekintés döntően a két világháború közötti időszakra összpontosít, megszólaltatva a még hiteles információkkal rendelkező adatközlőket.

Strohmayr Szilvia úttörő kutatómunkája a dél-dunántúli németiség ruhásládáinak tárgykörére irányult. A XIX-XX. században használatos bútordarabokban ruhákat, ágyneműt, konyhai kendőket és még feldolgozásra váró ruhaanyagokat tároltak. A szerző adatokat közöl a ruhásládák funkciójáról, méretéről, motívumairól, tartalmáról és készítőikről is. A „Ha a ruhásládák mesélni tudnának” alcím alatt kitekintést olvashatunk a magyarországi németek múltjára és sorsára. A tanulmány összesen harmincnégy, magánházakban és magángyűjteményben fellelhető bútordarabot mutat be. Mivel a témában korlátozott a

Lánycsóki elsőáldozó testvérpár az 1930-as évekből

Mindkét kötet megjelenését Magyarország Kormánya támogatta a Miniszterelnökség Egyházi és Nemzetiségi Ügyekért Felelős Államtitkársága révén. A kiadványsorozat főszerkesztője dr. Székely András Bertalan.

BEITRÄGE ZUR VOLKSKUNDE DER UNGARNDEUTSCHEN 2022

rendelkezésre álló elsődleges irodalom, a szerző jelentős saját kutatómunkát végzett.

Dr. Orosz László történész az elszakított területek németajkú lakosságának viszonyát taglalja a magyar állam területi integritásához 1918/19-ben. Az I. világháborút lezáró rendezést a történeti Magyarországon lakó számos nép közül csak a magyarok és a németek éltek meg hatalmas traumaként. A határok módosításával a németajkú lakosság is elvesztette lába alól a stabil talajt. Ne csak arra gondoljunk, hogy minden más nemzetiséghez képest ők éltek a leginkább harmóniában a magyarsággal; ezt egyébként az integrációjuk mértéke is mutatja. Ők voltak az egyedüliek, akiknek e tartós életközösség felbomlása nem is állt érdekében. Míg a hazai nemzetiségek többsége 1918-ban az elkülönülési, elszakadási törekvések valóra válását látta elérkezni, addig a németiség számára az ország feldarabolása komoly bizonytalansági tényezőt jelentett. Ha a magyarokon kívül még valakik, akkor ők igazán a történeti államkeret egyben tartásában voltak érdekeltek. A Veritas Történetkutató Intézet tudományos főmunkatársa tanulmányában sorra veszi az erdélyi szászok, a Romániához került bánági svábok, a felvidéki cipszerek és a délvidéki németiség viszonyulását az impériumváltáshoz.

A kötetet számos színes és fekete-fehér, dokumentumértékű fényképfelvétel, esetenként kották teszik különösen értékesé. A 228 oldalas kötet nyomdai munkálatait a CC Printing végezte. A címlapot Katarina März 1855-ből való ládájának képe díszíti.

Az *Етнографіја Срба у Мађарској* / *A magyarországi szerbek néprajza* alsorozat 8. kötetét – ahogy az eddigieket is, Rusz Boriszláv szerkesztette, társszerkesztőként csatlakozott hozzá László Péro és dr. Mladena Prelić. A Magyar Néprajzi Társaság társkiadói pedig a Szerb Intézet és a Fővárosi Szerb Önkormányzat voltak. A szerzők között hazai és anyaországi szakemberek egyaránt szerepelnek. A könyv négy fő egységre tagolódik. Az első a Szokások, folklór és tárgyi kultúra címet viseli. Ebben hat nagyobb dolgozat kapott helyet.

Mándity Mária a dodola (esőkérés) szigetcsépi rítusáról írt. Az archaikus szokást az előző század ötvenes éveig gyakorolták a helyi közösségben. Az adatokat a Szerb Tudományok és Művészeti Akadémia Balkanológiai Intézetének kutatócsoportja gyűjtötte 2001-2008 között Csépen. Az elemzés középpontjában a dodolának a kulturális emlékezetből – a rítusból – a kommunikatív emlékezetbe – a narrációba – való átmenete áll.

Biljana Sikimić a magyar-román határon élő, Maros menti szerbeket mutatja be. A kutató a ma Romániához tartozó Munáron és Tornyán vizsgálta a határ túloldalán élők s a battonyiaiak egykori, illetve mai házassági, rokoni, baráti kapcsolatait. Az antropológiai-nyelvészeti elemzés a szűkebb-tágabb határ menti környezet rokonsági és vegyes házassági viszonyaival foglalkozik.

Rusz Borivoj tanulmányának témája a deszki és Maros menti mezőgazdaság a XIX-XX. század fordulóján. Az 1980-1990 közötti évtizedben a szerző Brczán Krisztoforral végzett terepmunkát Deszken, Battonyán és Magyarcsanádon, Gyukin Szvetlana és Gyukinné Brczán Szpomenka közreműködésével. Az adatközlők elmondása alapján ismerhetjük meg a mezőgazdasági munkaféléket és az azokhoz használt eszközöket, szerszámokat, járműveket.

Csupics György a százhalombattai szerb karácsonyi hagyományokat tekintette át. Az 1923-ban született Csupics Demeter visszaemlékezései és feljegyzései alapján, a leszármazottak dolgozták fel a hátra maradt szövegeket. A battai szerbek mára megváltozott két világháború közötti szokásrendjéről viszonylag kevés írásos forrás állt eddig rendelkezésre, ezért is fontos a megjelent dolgozat.

Eredics Gábor a pengetős hangszerek húrjainak megszólaltatási módjait kutatta térben és időben, főképp a különböző tamburafajtákon.

Érdekes összefüggéseket tárt fel magyar–délszláv zenei kölcsönhatásokról és a vonós cigányzenekari hangzásnak a tamburamuzsikálásra gyakorolt hatásáról is.

A kötet kiemelkedő dolgozata *Brczán Éváé*, aki az egykori deszki szerb aranyhímzésről s e hagyomány megújításáról írt. A tanulmány ráirányítja a figyelmet hazai gyűjteményekben található főkötők, ingek és ingujjak díszítésére. Az írás részletesen taglalja az aranyhímzés technikáját, kitérve a ruhadarab típusaira és viselési alkalmaira. A szerző maga is jelentős szerepet vállal e népművészeti forma újjáélesztésében, amelynek helyszíne a helyi hímzőkör és az iskola.

A második fejezetet – írásaik újraközlésével – elhunyt korábbi szerzőik emlékének szentelték a szerkesztők. Itt olvashatunk *Mándics Mihály* tollából a csávolyi bunyevácokról s állattartási szokásaikról, *Grin Igor* a Maros menti szerbek lírai és epikus hagyományait jellemezte, *Kiss Mária* pedig a Buda-környéki szerbek Iván-napi hagyományainak megismeréséhez járult hozzá.

Dr. Mándics Mihály szinte egész életét a Baja közeli Csávoly bunyevácsága történelme és néprajza tanulmányozásának szentelte, helytörténeti gyűjteményt is létrehozott. A posztumusz dolgozat számba veszi az állattartás eszközeit, valamint a bunyevácok fokozatos áttérését az állattartás mellett a földműveléssel kombinált kétféle tevékenységre. Szól a tanyasi életről, az 1964-ben általa kezdeményezett falumúzeumról, valamint a helyi délszlávok, magyarok és németek interetnikus kapcsolatáról, továbbá az identitásörzés s az emlékezet összefüggéséről.

Grin Igor most közzét írtása a debreceni egyetemen 2000-ben megvédett doktori munkájával is összefügg, ami a battonyai, magyarcsanádi, deszki, újszentiváni és szőregi szerbek körében gyűjtött népköltészeti alkotásokon alapul. A terepmunka elméleti összegzése jelzi az epikai hagyomány átalakulási folyamatát, valamint elénekelt több, énekelte folklór darabot.

Kiss Mária tanulmánya a Buda és Szentendre között élő szerbek Szent Iván-napi ünnepléséhez kapcsolódik. A nyári napforduló a karácsony mellett az ünnepi kalendárium legfontosabb pontja, amikor a szerbség – Európa más népeihez hasonlóan – tűzgyújtás után tüzet ugrik, különböző füvekkel, virágokkal, gyümölcsökkel mágikus cselekményeket hajt végre. A ritulálékhoz népi hiedelmek, szerelmi jóslások, énekek kötődnek. A mű 1971-es megírásakor már észlelni lehetett a társadalmi-gazdasági változások tükrében az azóta fokozódott hagyományváltozás és -elhagyás folyamatát. A kutató a szokásokat a soknemzetiségű környezet kontextusában értelmezi.

A következő tartalmi egység *Szerb néprajzi vonatkozású események és kiadványok* ismertetését tartalmazza. Szó esik ebben a Szerb Intézet lezajlott néprajzi pályázatáról, a „Kép és emlékezet” projektről; „A magyarországi szerbek néprajza” 7. kötetéről; *Bartók Béla* és a szerb zene kapcsolatáról; Bartóknak a bánsági szerb és bolgár parasztzenét feldolgozó gyűjtéséről; *Vujicsics Tihamér* nagyszabású művéről: A magyarországi délszlávok zenei hagyományai címűről, s külön annak második, új kiadásáról (Lásztity Péro előszavának újraközlésével); végül *Eredics Gábor*, *Juhász Katalin* és *Szabó Zoltán* tambura-tanulmánykötetéről is.

Az *In memoriam* címet viselő záró fejezetben egy-egy írással az előző szerb néprajzi kötet lezárása óta elhunyt *Frankovics Györgyre* (1945–2016), *Kiss Máriára* (1935–2019), *Mándics Mihályra* (1928–2020) és *Grin Igorra* (1943–2020) emlékeznek.

A kötetet fekete-fehér dokumentumfotók, esetenként kották színesítik. A 178 oldalas kiadványt a Tükörszedés Bt. nyomtatta. Az első borítón egy épp százéves felvétel látható valamely akkori tamburás zenekarról a szentendrei Sztara Vodán (képünkön), a hátsón pedig a deszki aranyhímzés szép példája tekinthető meg.

Székely András Bertalan

ЕТНОГРАФИЈА СРБА У МАЂАРСКОЈ 8. 2021

